

Tilburg University

Beschouwingen over de prijs (V)

Cobbenhagen, M.J.H.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1936

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Cobbenhagen, M. J. H. (1936). Beschouwingen over de prijs (V). *Maandschrift Economie*, 1(12), 613-622.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Beschouwingen over de prijs V

door

Prof. Dr. M. J. H. COBBENHAGEN

De laatste beschouwing, die in deze jaargang aan het karakter van de prijs en zijn functie in het economische leven kan worden gewijd, zal tot onderwerp hebben het vraagstuk, hoe de verhouding van de prijs, als economische categorie, tot het begrip „rechtvaardige prijs” moet worden gezien.

Voor dengene, die, m.i. ten onrechte, het economisch welvaartsdoel niet als een zelfstandig — hetgeen niet hetzelfde is als onafhankelijk — doel aanvaardt, bestaat de vraag naar de verhouding tussen een economisch en een ethisch bepaald begrip eigenlijk niet. Althans, wanneer de vraag gesteld wordt, is de oplossing voor hem gegeven in de al te simplistische en daardoor voor misverstand vatbare uitspraak: het ethisch niet juiste kan nooit economisch juist zijn.

Hoe de verhouding tussen het economische en het ethische in verband met de prijs gezien moet worden bij de erkenning van het economische welvaartsdoel als een zelfstandig cultureel deel-doel, moge uit de navolgende beschouwing blijken. Dat er een onderscheid is, staat voorop. Maar tevens wordt hier aanvaard, dat in de bepaling van het na te streven economisch doel en in de streving daarnaar de hogere doeleinden en de op grond daarvan gestelde zedelijke normen nooit mogen worden opgeofferd.

Deze aanvaarding spruit dan echter juist voort uit het inzicht, dat de juiste orde en de door God gewilde evenwichtigheid in de menselijke strevingen alleen bereikt wordt door te voorkomen, dat een of ander ondergeschikt doel onafhankelijk wordt verklaard en bij de nastreving wordt verabsoluteerd. Dat inzicht sluit nu weer in de erkenning, dat de doeleinden, tegen wier verabsolutering moet worden gewaakt en wier juiste verhouding tot andere gelijk-gerechtigde en meer-gerechtigde doeleinden, dus horizontaal en verticaal, moet worden gezocht en nagestreefd, inderdaad als zelfstandige doeleinden bestaan.

Daaruit volgt, dat de nastreving van een economisch doel tot de hoogst bereikbare perfectie, *uit dit opzicht alleen gezien*, wel de meest juiste en rationele kan zijn, maar toch uit het oogpunt der algemene rationaliteit of in het opzicht van het totaal der menselijke doeleinden en met name van het hoogste en laatste menselijke doel, m.a.w. ethisch, onjuist en irrationeel kan zijn.

Zo is er inderdaad een onderscheid tussen het economisch hoogst bereikbare en het zedelijk juiste en geoorloofde. En omdat nu het economische streven moet liggen binnen het zedelijke streven, heeft elk economisch doel en elk economisch handelen een economisch karakter en een zedelijk karakter, die niet gescheiden zijn, maar onderscheiden moeten worden. Een economische handeling, in de zin van doelbewust en strak gericht op het economische doel en op dit alleen, wordt geplaatst in een andere en hogere orde, wanneer ze op de juiste wijze wordt geordend op andere en hogere menselijke doeleinden.

In dat kader van onderscheiding moeten nu ook gezien worden de praedicaten „economisch juist” en „rechtvaardig” bij de prijs. Een economisch juiste prijs is een ander begrip dan een rechtvaardige prijs. De verhouding tussen deze beide onderscheiden begrippen zou in het bovenstaande, althans theoretisch en in principe, reeds voldoende zijn aangegeven, wanneer de prijs zelf een economische handeling was. Maar de prijs zelf is geen handeling. Hij is, zoals werd uiteengezet in de tweede beschouwing uit deze serie ¹⁾ het resultaat van economische oordelen en op deze oordelen gebaseerde handelingen, die leiden tot min of meer vrije vorming of tot min of meer autoritaire vaststelling van de prijs, terwijl deze daarenboven weer het uitgangspunt wordt voor nieuwe economische handelingen.

Resultaat van en richtsnoer voor economische handelingen, in zoverre hij tot uitdrukking brengt het op maatschappelijk economische overwegingen gebaseerde oordeel over de economische mogelijkheden van de maatschappij, zoals die bij de vorming of de vaststelling van de prijs worden gezien. Dat is één functie van de prijs. Dat is, zou men kunnen zeggen, het statisch aspect van de prijs:

---

1) Zie blz. 142 en vgl.

het tot uitdrukking brengen van de economische mogelijkheid. Daarnaast heeft de prijs echter een functie, die men een dynamische zou kunnen noemen, welke in het aangehaalde tweede artikel van deze serie eveneens werd uiteengezet.²⁾ In deze dynamische functie doet de prijs *meer* dan een economische realiteit *constateren*; hij *verwekt* een economische realiteit, doordat een bepaalde prijzen-verhouding — de verhouding namelijk tussen kosten en opbrengst, die in prijzen haar uitdrukking vindt — een technische mogelijkheid, die bij een andere prijzenverhouding economisch niet doorvoerbaar was, thans economisch doorvoerbaar maakt. De prijs maakt aldus een, uiteraard onafhankelijk van de prijs bestaande, technische mogelijkheid tot een economische mogelijkheid: hij is derhalve de verwekker van een tot dan toe niet bestaande economische mogelijkheid.

Wanneer nu de economische oordelen, waarop de prijzen steunen, juist zijn, dan zijn de prijzen of, beter gezegd wegens de systematische samenhang der prijzen, dan is het prijzenstelsel de weergave van een economische realiteit, m.a.w. dan is het prijzenstelsel economisch juist.

De economische realiteit, zoals die door een prijzenstelsel tot uitdrukking wordt gebracht, is een uit onderling, complementair verbonden delen bestaande *samengesteld* geheel. Het is nu denkbaar, dat slechts een bepaalde wijze van samenstelling economisch realiseerbaar is. Veelal zijn echter verschillende samenstellingen mogelijk. Eén prijzenstelsel kan echter niet tegelijkertijd alle mogelijke samenstellingen tot uiting brengen, hoewel bij één prijzenstelsel meer dan één economisch samenstel verwezenlijkt kan worden.

Hieruit volgt nu tweeërlei: ten eerste, dat, wanneer een gegeven prijzenstelsel verschillende economische samenstellingen mogelijk maakt, al deze samenstellingen economisch juist moeten heten, ook al kan de totale economische waarde van ieder samengesteld geheel verschillend zijn. Wanneer men b.v., zoals in een onderneming geschiedt, de economische waarde afmeet aan de rentabiliteit, is het mogelijk, dat dezelfde rentabiliteit bereikt wordt bij een

---

2) Zie blz. 144—145.

verschillende opbouw der samenwerkende onderdelen dier onderneming, terwijl het tevens mogelijk is, dat een verschil in opbouw wel een verschil in rentabiliteit geeft, maar zó, dat toch steeds een zekere rentabiliteit blijft. In beide gevallen mag de opbouw economisch heten. Dat kan alleen ontkend worden, indien men „economisch verantwoord” gelijk stelt met bereiking van de *hoogste* rentabiliteit. Hoewel dit in de economische theorie wel vaker gedaan wordt, leidt dit echter tot m.i. onaanvaardbare consequenties. Ook wie de hoogste rentabiliteit als de meest perfecte economische norm zou willen aanvaarden, mag de lagere rentabiliteiten en de keuze van één dier lagere rentabiliteiten niet zonder meer on-economisch noemen. Dan zou immers de grootst mogelijke rentabiliteit tot de enige, verantwoorde economische norm worden verheven. Wij hebben reeds meer gezegd, dat in de theorie vooral de Oostenrijkse School aan deze opvatting debet is. Ook bij de opvatting, dat de aanwezigheid van rentabiliteit een maatstaf is van economisch handelen, moet worden vastgehouden aan het onderscheid tussen verschillende graden van economisch handelen. Al deze graden zijn economisch verantwoord en in dat opzicht economisch juist. Welke van deze graden ter bereiking zal worden nagestreefd, daarover beslissen andere en hogere normen, dan de hoogste rentabiliteitsgraad. Zelfs *privaat-economisch* is het niet altijd wijs het onderste uit het vat te willen hebben, welke wijsheid nog veel meer geldt, indien algemeen economische en ethische normen in het geding worden gebracht.

Thans de tweede gevolgtrekking. Wanneer één prijzenstelsel slechts één of enkele samengestelde economische gehelen als economische mogelijkheden kan representeren, is het gevolg, dat bij de aanvaarding van dat prijzenstelsel andere technische mogelijkheden van de economische realisering uitgesloten blijven. Wanneer nu een prijzenstelsel in wezen veranderbaar is, lijkt het noodzakelijk voor een rationeel economisch beheer van de maatschappij naast een bestaand prijzenstelsel zich in gedachte anderen te construeren, die, bij doorvoering, andere economische samenstellingen in de orde der realiseerbaarheid brengen. Door de onderlinge vergelijking dier stel-

sels, die natuurlijk niet allen tegelijkertijd kunnen verwirkelijkt worden, zou dan in theorie — over de praktische moeilijkheden gaat het in deze beschouwing niet — een keuze moeten worden gedaan, welke keuze afhankelijk zou zijn van de voorkeur, die gegeven wordt aan het ene economisch samengesteld geheel boven het andere.

De prijs of het prijzenstelsel is derhalve economisch juist a) naar het statisch aspect, wanneer de economische mogelijkheden, die uit het prijzenstelsel kunnen worden afgelezen, inderdaad bestaan; b) naar het dynamisch aspect, wanneer het gedachte en tot doorvoering gebrachte prijzenstelsel inderdaad leidt tot dat samengesteld economisch geheel, waaraan de voorkeur werd gegeven, welke voorkeur leidde tot de keuze van het prijzenstelsel.

Wanneer is nu een dergelijk economisch juist prijzenstelsel „rechtvaardig” te noemen? M.a.w. hoe verhoudt zich de „economisch juiste” prijs tot de „rechtvaardige” prijs?

In deze vraagstelling wordt de prijs, zoals in de reeds in de herinnering gebrachte voorgaande beschouwingen is betoogd, opgevat als een uitsluitend in de maatschappij bestaand begrip en als staande in samenhang met andere prijzen in een prijzenstelsel. Ofschoon een samenhang der prijzen in een prijzenstelsel pas in de moderne economische theorie met nadruk op de voorgrond wordt gesteld, is dit karakter van de prijs toch ook impliciet reeds vroeger erkend. Overal, waar prijszettingen van overheidswege hebben plaats gehad, heeft men, ook bij afwezigheid van een volledige theoretische verklaring, toch moeten begrijpen, dat men een prijs niet willekeurig, zonder het verband met andere prijzen te zien, kon vaststellen. De andere, niet van overheidswege vastgestelde prijzen moesten in het vrije bedrijfsleven zich richten naar de vastgestelde prijzen, ofwel de overheid moest het verband aanleggen door ook de verschillende samenhangende prijzen vast te stellen. We zien dit dan ook met name in de z.g. middeleeuwse maatschappij, waar de stedelijke overheid de verschillende prijzen reglementeerde.

Wanneer we dan ook betogen, dat de „rechtvaardigheid” van een prijs niet kan beoordeeld worden uit deze

prijs, afzonderlijk gezien, maar alleen in verband met andere prijzen, dan is in dat betoog geen tegenstelling met de middeleeuwse *praktijk*. Met opzet schrijven we: de middeleeuwse *praktijk*. Want de *theoretische motivering*, die door de oudere, maar ook nog door vele nieuwere schrijvers van deze middeleeuwse *praktijk* wordt gegeven, wijkt door onvoldoend economisch inzicht in de noodzakelijke samenhang der prijzen inderdaad wel af van de *motivering*, die van uit dit verbeterd economisch inzicht zal moeten gegeven worden.

Uitstekend heeft von Nell Breuning in „Grundzüge der Börsenmoral” het hier bedoelde weergegeven, toen hij schreef, dat niet de individuele ruilgerechtigheid bepaalt, wat de rechtvaardige prijs is. Want, wat de gerechte prijs is, moet maatschappelijk van uit „die Kulturfunktion der Unterhaltsfürsorge” worden afgeleid. De naleving der individuele ruilgerechtigheid is het middel, waardoor in een ruilverkeermaatschappij de bereiking dier maatschappelijke cultuurfunctie wordt nagestreefd. „Die iustitia commutativa” (de ruilgerechtigheid), aldus von Nell Breuning, „verlangt nicht, dasz gerechte Preise seien, sondern dasz die gerechten Preise *innegehalten* werden. Zuerst müssen überhaupt einmal gerechte Preise da sein, dann erst ist für die Betätigung der iustitia commutativa das Feld eröffnet”.³⁾

Zonder hierop nader in te gaan, herinner ik er aan, hoe het bekende onderscheid en de verhouding tussen „natuurlijke prijs” en „marktprijs” der Klassieke School in de economie een, weliswaar niet meer zuiver gehouden, gedachte is van middeleeuwse afkomst.

In hoeverre kan nu het praedicaat „rechtvaardig” worden toegekend aan een economisch verschijnsel als de prijs is?

In mijn diesrede van 1933 getiteld: Theoretische beschouwingen over het verband tusschen inkomenstheorie en prijstheorie”, die te recent is, om de uiteenzetting hier te herhalen, heb ik gesteld: „Het prijzenstelsel nu moet gezien worden als een instrumentale oorzaak”.

---

3) Oswald von Nell—Breuning S.J. Grundzüge der Börsenmoral blz. 41.

Wat met die uiting bedoeld wordt en in hoeverre de prijs dat instrumentale karakter heeft, is in het onderdeel dezer beschouwing, dat aan de economische juistheid van de prijs was gewijd, naar ik vertrouw, voldoende duidelijk weergegeven.

De *gerechtvaardigdheid* van een dergelijk economisch middel tot een goed economisch beheer van de maatschappij moet worden afgemeten aan het doel, tot welker bereiking dit middel dient. Dat doel is, maatschappelijk-economisch gezien, geen ander dan een zo goed mogelijke economische behoeftenvoorziening van de leden der maatschappij. Een dergelijke behoeftenvoorziening is in de orde der maatschappelijke nastreving het naaste natuurlijke doel der economische handelingen. Daartoe is de prijs of het prijzenstelsel één middel. Niet het enige. Tal van andere economische organisaties in de maatschappij zijn ook middelen tot dat doel. Deze behoeven hier geen beschouwing. Maar wel dient te worden herhaald, dat de prijs als instrumentale oorzaak de hantering door een principale oorzaak (de ondernemers, de overheid of andere op economisch gebied werkzame organisaties) behoeft, om effectief te kunnen zijn. De prijzen zijn immers geen zelfstandig, uit zich zelf werkende oorzaken. Het effect: de zo goed mogelijke economische behoeftenbevrediging, ligt als zodanig boven de krachten van de prijs. De economisch richtende en ordenende leiders van het economisch leven moeten met behulp van de aanwijzingen (statisch aspect) en de inherente krachten (dynamisch aspect) van de prijs de regulering en de ordening op het gestelde algemene economische welvaartsdoel bewerkstelligen. ⁴⁾

Meer concreet gesproken, komt het naaste doel voor een maatschappij met consumptie-vrijheid hierop neer, dat met behulp van de prijzen gestreefd zal moeten worden naar een zodanige verdeling der geldelijke inkomens, dat, bij een rationele besteding dier inkomens, de bedoelde maatschappelijke behoeftenbevrediging wordt bereikt, althans zo dicht mogelijk wordt benaderd. De middeleeuwse praktijk stelde zich een dergelijke inkomensverdeling met als norm: „staat en stand” tot doel. De middeleeuwse con-

4) Er zij hier ook herinnerd aan de diesrede 1934 van H. A. Kaag: Het prijzenstelsel als instrument van welvaartspolitiek.

crete normen zijn ongetwijfeld niet zonder meer op de huidige maatschappij overdraagbaar. Iedere tijd en iedere maatschappij hebben haar eigen eisen. Maar het is ongetwijfeld voor dengene, die met erkenning van de andersgeaardheid der middeleeuwse verhoudingen toch de grootsheid van menige conceptie uit de bloeitijd der middeleeuwen weet te waarderen, uitermate belangwekkend, dat in de moderne economische theorie steeds meer het aspect van de inkomensverdeling naar voren komt.

Wanneer we aldus zien, dat de rechtvaardigheid van het prijzenstelsel beoordeeld wordt naar de geschiktheid voor het doel der zo goed mogelijke algemene behoeftenbevrediging, blijkt ook weer, dat thans de prijsbeschouwing niet meer eenzijdig op de vorming van de prijs wordt gericht, hetgeen wel het geval was, toen men voor de beoordeeling van de rechtvaardigheid te eenzijdig lette op de afwezigheid van machinaties bij de prijsvorming. De wezenlijke functie van de prijs staat thans, principieel zeer terecht, op de voorgrond bij de bepaling van de inhoud van het begrip „rechtvaardig”. Een inzicht, dat consequent aansluit aan het op de voorgrond stellen van „rechtvaardigheid” in de zin van „sociale rechtvaardigheid”.

Maar terecht heeft Kors in zijn diesrede: „Sociale Rechtvaardigheid” de vraag gesteld: „Met welk recht eischt men het begrip van *sociale* rechtvaardigheid op, uitsluitend voor de plichten ten opzichte van het *bonum commune economicum*, en niet voor die ten opzichte van de andere ook algemeene goederen van de gemeenschap, ja zelfs niet voor die ten opzichte van het algemeen welzijn in zijn geheel?”

Deze vraag, die het antwoord voldoende suggereert, is een geschikte overgang tot de beschouwing van een verbreding van het begrip „rechtvaardige prijs”. In het bovenstaande immers, werd, geheel in de lijn van de scholastieke analyse der doeleinden, de rechtvaardigheid van de prijs in eerste instantie afgeleid uit het eerste of naaste doel. Reeds deze adjectieven echter wijzen op het bestaan van verder en hoger liggende doeleinden, die thans in de beschouwing moeten worden betrokken.

Elk mens en alle mensen te zamen in de gemeenschap

streven verschillende doeleinden na, van welke het economische doel er slechts één is. Al deze doeleinden, te zamen gebracht in een juiste synthese, vormen in de meest algemene zin het algemeen welzijn. Van uit deze synthese der bijzondere doeleinden of deeldoelen gezien, moet uit de mogelijke economische algemene welvaartsdoelen of uit de mogelijke samengestelde economische gehelen, dat economisch doel of dat economisch geheel ter verwezenlijking worden nagestreefd, dat het beste ingepast kan worden in de synthese der culturele doeleinden. Ofschoon niet noodzakelijk, is het toch mogelijk, dat niet het, naar economische normen, meest volkomen economisch geheel voor deze inpassing het meest geschikt is of zelfs maar geschikt is. De verkrijging van een juist harmonisch geheel kan eisen, dat niet elk der deeldoelen in zijn uiterste eigen perfectie kan worden opgenomen: de harmonische synthese is onderworpen aan de wet van de juiste proportie der onderdelen. ⁵⁾

Daar het prijzenstelsel nu een middel is ter verwerkelijking van een economisch samengesteld geheel, moet diens gevolge, van uit de synthese der doeleinden gezien, dat prijzenstelsel gekozen worden, waarmee dat economisch geheel kan bereikt worden, dat volgens de wet der proportie geschikt is, om in de na te streven synthese der doeleinden te worden ingepast. Dat prijzenstelsel is nu het „rechtvaardige” in de meest algemene zin van dit woord.

Wanneer men op het eerste oog zou menen, dat door deze bepaling van het begrip „rechtvaardige prijs” een ongeoorloofde vermenging van een economisch met een ethisch begrip zou plaats hebben en diens gevolge een verminking van de prijs als economische categorie, zal bij nader inzicht deze gedachte geen stand houden, aangezien het prijzenstelsel als instrumentale oorzaak d.i. met zijn eigen, ongeschonden krachten op dit hoger plan wordt geheven. De eis van de mogelijkheid der inpassing in de synthese der culturele doeleinden sluit niet in, dat het

---

5) Over de leer van de synthese der doeleinden als het meest wezenlijke in het orderingsvraagstuk zie men o.a. mijn brochure: „Duurzaam economisch herstel alleen mogelijk door ordening in productie en handel” (uitgave R.K. Werkliedenverbond, Utrecht 1934).

economische onwenselijke of onmogelijke eventueel moet worden nagestreefd, maar wel, dat onder de verschillende economisch mogelijke gehelen, die door de prijzenstelsels worden gerepresenteerd, die gekozen worden, die zich met deze hogere synthese verdragen. Het gelukken der synthese heeft er juist alle belang bij, dat het prijzenstelsel zo zuiver mogelijk blijft in zijn economische eigen aard en functie. De hantering van een economisch onjuist prijzenstelsel kan alleen maar misleidend werken en is derhalve niet te rechtvaardigen.

Samenvattend kunnen we derhalve zeggen, dat als rechtvaardig in de volle zin van het woord beschouwd kan worden dat prijzenstelsel, dat, indien juist gehanteerd door een deskundige leiding, in staat is om te bewerken, dat van de economische mogelijkheden, die het prijzenstelsel representeert, de leden der maatschappij zo profiteren, dat de grootst mogelijke welvaart wordt bereikt (de vervulling van het naaste doel) met inachtneming der noodzakelijke inpassing en ordening van dit algemene economische welvaartsdoel in het geheel der culturele doeleinden (de vervulling van het verdere doel). Een rechtvaardige prijs is dan een prijs, die in een dergelijk prijzenstelsel staat en past.

Met deze conclusie moeten we deze beschouwing beëindigen. Gezien de onmogelijkheid voor de individuen, om de samenhang der doeleinden te overzien, zal het stellen der doeleinden en de keuze van het prijzenstelsel van deskundige overheidsorganen moeten uitgaan. De pogingen in deze richting in sommige landen aangewend en de rechtspraak over de „rechtvaardige prijs”, die zich in aansluiting daaraan in die landen, zoals in Duitsland, bezig is te ontwikkelen, eisen te zijner tijd een afzonderlijke beschouwing.